

Науковий вісник НЛТУ України
Scientific Bulletin of UNFU<http://nv.nltu.edu.ua><https://doi.org/10.15421/40271005>

Article received 17.12.2017 p.

Article accepted 28.12.2017 p.

УДК 599.73(477.87)

ISSN 1994-7836 (print)

ISSN 2519-2477 (online)

@ ✉ Correspondence author

L. A. Potish

lpotish@gmail.com

Л. А. Потіш¹, А. Л. Потіш²¹ Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна² Закарпатське обласне управління лісового та мисливського господарства, м. Ужгород, Україна

ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА СТАН ПОПУЛЯЦІЙ РАТИЧНИХ *ARTIODACTYLA* У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Досліджено динаміку чисельності ратичних в адміністративних межах Закарпатської обл. Наведено повидовий аналіз стану популяцій ратичних, їх кількісних параметрів і добування за останні 10 років. Встановлено шляхи формування популяції свині дикої, козулі європейської, оленя благородного. Наведено інформацію про імміграцію свині дикої вздовж русел річок Латориця та Тиса з території Угорщини та Словаччини. Наведено інформацію про вплив кордонів із Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією на існування популяцій козулі європейської та оленя благородного. Акцентовано увагу на можливі причини низької чисельності оленя благородного, росту чисельності свині дикої та козулі європейської. Виділено основні чинники, що впливають на стан популяцій ратичних у різних угіддях Закарпатської обл. Звернено увагу на відсутність трофейного полювання. З'ясовано причини спалаху африканської чуми свиней у рівнинній частині Закарпатської обл. Критично оцінено достовірність відомостей про чисельність ратичних у період 2012-2014 рр. Наведено просторовий розподіл найчисельніших видів ратичних у межах гірських масивів області. Наведено інформацію про види вольерного утримання лані та муфлони європейського. Наголошено на потребі уточнення основних розрахункових показників експлуатації ратичних і актуальності розроблення та затвердження регіональної програми розвитку мисливського господарства.

Ключові слова: свиня дика; олень благородний; козуля європейська; чисельність; добування; Закарпатська область.

Вступ. Ратичні Закарпатської обл. та Українських Карпат досліджено в різних аспектах: фауністичному (Bashta & Potish, 200) систематичному (Turianin, 1975a), паразитологічному (Turianin, 1972), господарському (Khoetskyi, 2010a). З другої половини ХХ ст. саме ратичні було взято за основу збагачення різноманіття мисливської фауни. Тому дослідження акліматизації та реінтродукції розглядали як напрям розвитку мисливського господарства. Перспективними вважали акліматизацію лані, муфлони, реакліматизацію зубра. Як зазначає П. Б. Хоєцький (Khoetskyi, 2010), результати цих робіт не підтвердили надій. Зубр, як вид Червоної книги України, є об'єктом досліджень (Khoetskyi, Korach & Chyut, 2014) з природоохоронного погляду для відтворення виду. Оскільки ратичні є основними видами господарювання для більшості користувачів мисливських угідь Карпат, питання динаміки чисельності, аналіз умов існування, екології є актуальними.

Мета роботи – дослідити динаміку чисельності та стан використання ратичних користувачами мисливських угідь Закарпатської обл.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом для дослідження слугували проекти організацій ведення мисливського господарства користувачів мисливських угідь Закарпатської обл., відомості обліків, статистична звітність 2ТП, особисті спостереження. Загалом проведено аналіз проектної та звітної інформації 43 ко-

ристувачів мисливських угідь території Закарпатської обл. Для об'єктивності отриманих даних проаналізовано не тільки облікові відомості таксації, але і кількість добутих тварин, оскільки вважаємо, що саме цей параметр є більш інформативним щодо стану популяцій мисливських тварин.

Результати дослідження та їх обговорення. Ратичні у фауні Закарпатської обл. представлені 3 родинами, 5 родами, 5 видами, а саме: свиня дика (*Sus scrofa* Linnaeus, 1758), олень благородний (*Cervus elaphus* Linnaeus, 1758), козуля європейська (*Capreolus capreolus* (Linnaeus, 1758)), лось (*Alces alces* (Linnaeus, 1758)), зубр (*Bison bonasus* (Linnaeus, 1758)). До Бернської конвенції віднесено 4 види. Найвищий охоронний статус має зубр, який внесено до Європейського Червоного переліку та ЧК України. Один вид – свиня дика – не має охоронного статусу (Khoetskyi, Korach & Chyut, 2014).

Свиня дика. Европний вид із значним біотичним потенціалом, урбофіл рівнинної частини області. Населяє всі типи угідь Закарпатської обл. Популяція свині дикої, за нашими спостереженнями, формується з особин мігрантів і власне карпатської популяції. Так, із резервуванням території майбутнього РЛП "Притисянський" (створено рішенням Закарпатської облради в 2009 р.) у 2004-2006 рр., чисельність стрімко зросла в межах заплави р. Латориця в Ужгородському районі

Інформація про авторів:

Потіш Людвіг Адальбертович, канд. біол. наук, доцент, завідувач кафедри лісівництва. Email: lpotish@gmail.com

Потіш Адальберт Людвігович, магістр, пров. спеціаліст. Email: adalbertpotish@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Потіш Л. А., Потіш А. Л. Динаміка чисельності та стан популяцій ратичних Artiodactyla у Закарпатській області. Науковий вісник НЛТУ України. 2017. Вип. 27(10). С. 37–41.

Citation APA: Potish, L. A., & Potish, A. L. (2017). Quantity Dynamics and Population Status of Ungulates Artiodactyla in Transcarpathian Region. *Scientific Bulletin of UNFU*, 27(10), 37–41. <https://doi.org/10.15421/40271005>

внаслідок мігрантів із Словаччини та Угорщини. У західній частині області до водотоку р. Уж відбувається постійне заселення особинами із Словаччини та Польщі. Ці особини зустрічаються з "місцевими" у західній частині Полонинського хребта в межах Перечинського, Великоберезнянського та Свалявського районів. Схожу ситуацію спостережено в прикордонному регіоні в межах Берегівського, Виноградівського та Хустського районів, де заселення цим видом йде по руслу річ-

ки Тиса її заплав, частково – р. Боржава. З огляду на територіальну ізоляцію, значною мірою зумовленою автомагістраллю Чоп – Львів – Київ, контакти особин Свалявського, Воловецького, Міжгірського частково Тячівського та Рахівського районів із іншими ускладнені. Привертає увагу стала тенденція росту чисельності популяції свині дикої (рис. 1), що, на наш погляд, зумовлено перерахованими вище причинами.

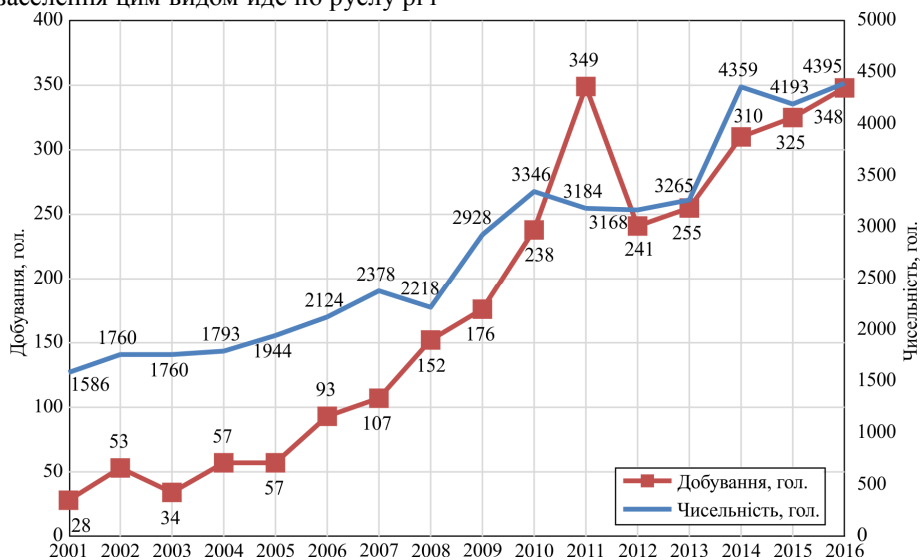

Рис. 1. Динаміка чисельності та добування свині дикої на території Закарпатської обл.

Очевидно, що локальні різкі спалахи чисельності, які відбувались впродовж 2006-2012 рр. у Виноградівському та Берегівському районах, і стали причиною поширення Африканської чуми свиней у Закарпатській обл. Вважаємо, що аборигенна популяція свині дикої зосереджена в гірській частині області в межах Воловецького, Міжгірського, Тячівського, Рахівського і частково Свалявського та Хустського районів, де чисельність є стабільно низькою, як і добування.

Олень благородний. Стенотопний вид широколистяних і мішаних лісів, із очевидним тяжінням до лісів із найменшою присутністю людини. Тільки під час зимівлі деякі особини з'являються поблизу присілків, сіл ви-

сокогір'я. Як і в попереднього виду, спостережено "підживлення" популяції завдяки особинам з Польщі, Словаччини, Румунії. Міграції з території Угорщини, де щільність є найвищою, – локальна поодинокі і несистематична. Через відсутність достатньої захисної властивості рівнинних лісів Закарпатської обл. та значний антропогенний прес на них, формування популяції на Закарпатській рівнині неможливе. Чисельність значно зменшилась у період 1998-2001 рр. через тривалу пікову товщину снігового покриву взимку, що разом з іншими чинниками істотно вплинуло на структуру та чисельність популяції оленя благородного (рис. 2).

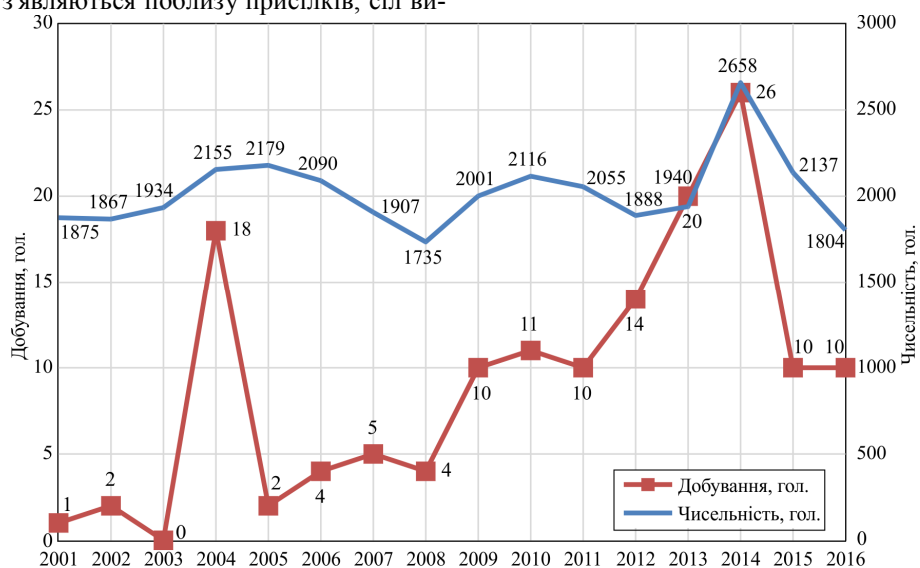

Рис. 2. Динаміка чисельності оленя благородного на території Закарпатської обл.

На наш погляд, найбільшої шкоди популяції оленя в Закарпатській обл. завдає нерегульований туризм та збір дикорослих ягід і грибів. Практично з травня по

жовтень угіддя передгірської та гірської частин перебувають під значним антропогенним пресом, що збігається з періодами розмноження та гону. Саме ці при-

чини, разом із відсутністю селективного (трофейного) добування, не дають змоги сформуватись територіальним стадам.

Козуля європейська. На території Закарпатської обл. євритоппий вид. Населяє всі типи мисливських угідь із очевидною приуроченістю до рівнинно-передгірської частини. Населяє агроландшафти за умови сусідства із лісовими масивами. За останнє десятиліття сформувалась стійка мікропопуляція у рівнинній частині області внаслідок появи захисних реміз. Унаслідок цього вид досить швидко зреагував на безгосподарність у рівнинній та передгірській частинах області, зумовленою розпаюванням земель КСП. Міграція особин із близького прикордоння менш помітна. Тільки вздовж

водотоку р. Латориця значно збільшується кількість особин, вочевидь, через створення РЛП "Притисянський". У передгірській та гірській частинах області чисельність змінюється найменше. Добування козулі європейської не має трофейного спрямування (згідно зі звітами за ліцензіями) і тому ведення мисливського господарства на цей вид має тільки перспективи. Стабільний ріст чисельності (рис. 3) та добування свідчить про значний потенціал адаптації до умов.

У рівнинній частині області проявляється схильність до синантропізації козулі, де, за умов контролю чисельності природних ворогів і бродячих собак, можливе трофейне полювання.

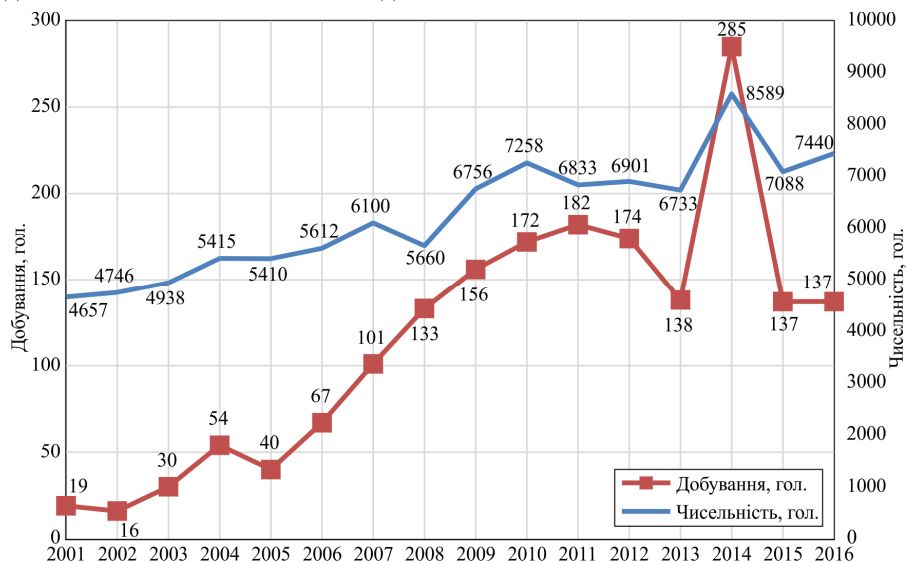

Рис. 3. Динаміка чисельності козулі європейської на території Закарпатської обл.

Лось. Інтермігрант. Суперечливі відомості про спостереження цього виду в пізньоосінній та зимовий періоди локалізовано у Великоберезнянському районі, частково Перечинському. Очевидно особини, що з'являються на території області, не мають біотопічної приуроченості і є наслідком невдалого розселення особин більш північних популяцій. Як мисливський вид в угіддях Закарпатської обл. не має природного потенціалу, тому всі спроби реінтродукції можуть мати тільки природоохоронний аспект.

Зубр. Реінтродукцент. Спроби інтродукції відомі з різних регіонів Українських Карпат. Як мисливський вид не має природного потенціалу, тому всі спроби реінтродукції мають тільки природоохоронний аспект.

Види вольєрного утримання: олень плямистий (*Cervus nippon* Temminck, 1838), лань (*Dama dama* (Linnaeus, 1758), муфлон європейський (*Ovis ammon* (Linnaeus, 1758)) розглядали як перспективні види мисливської фауни, але всі спроби інтродукції не мали успіху. На 2017 р. тільки муфлон і лань утримують у приватних вольєрах в Ужгородському та Мукачівському районах.

Обговорення отриманих результатів. Дані щодо чисельності оленя, козулі, свині дикої, порівняно з результатами добування, дають змогу провести узагальнення та аналіз. З усіх експлуатованих ратичних тільки популяції двох видів — свині дикої та козулі — зберігали стали тенденцію до збільшення кількості особин та добування. За останні десять років чисельність популяції свині дикої в Закарпатській обл. подвоїлась. Відбулось

це внаслідок збільшення кількості особин в угіддях Виноградівського, Берегівського, частково Ужгородського та Мукачівського районів. Можливо, таке стрімке зростання чисельності і зумовило поширення африканської чуми свиней, яку було зафіксовано саме в цих районах. Заходи з депопуляції свині дикої в Закарпатській обл., які здійснюються з липня 2017 р., потрібно докладно вивчити та проаналізувати для запобігання появи інших зоонозних захворювань. Отримані результати щодо чисельності та добування свині дикої свідчать, що добування цього виду має становити 10-15 % від загальної кількості. За таких умов експлуатації чисельність бути знаходиться в межах 4 тис. особин, що є оптимальним для Закарпатської обл. Максимальну частку добування потрібно встановити для тих користувачів, чий угіддя розташовані вздовж русла річок Тиса, Латориця, Боржава, по заплавах яких відбувається імміграція особин із сусідніх Словаччини та Угорщини. Для встановлення сталої чисельності цього виду доцільно добування здійснювати за рахунок приросту та полювання на трофейних самців.

Популяція козулі європейської в угіддях Закарпатської обл. не досягла свого максимуму і надалі будемо спостерігати незначне зростання чисельності в рівнинній частині та передгір'ї. Відсутність трофейного полювання не дає змоги оцінити стан поголів'я щодо якості. Незначна частка добування, на наш погляд, існує за рахунок молодняку, меншою мірою — самців. Затримання поголів'я лімітів на жовтень негативно впливає на ведення мисливського господарства на козулю, сприяє бра-

коньєрству. На наш розсуд, оптимальна кількість козулі європейської в угіддях області має бути 8-10 тис. голів.

Найсуперечливішими є відомості про стан популяції оленя благородного, чисельність якого за останні 15 років мала три періоди максимуму – в 2005 (можливо, результат заборони полювання), 2010 та 2014 рр. На наш погляд, експлуатація цього виду потребує докладного вивчення. Як і у випадку з козулею, трофейного полювання не проводять. Разом із зростанням антропогенного пресу, відсутністю селекції, формування стад відбувається дуже повільно. Про це свідчить саме динаміка чисельності. Середній приріст за останні 15 років становить -24 голови, що свідчить про вкрай низький біотичний потенціал виду на території області з істотним порушенням вікової та статевий структури. Це не стосується користувачів, угіддя яких розташовані вздовж державного кордону та межують із територіями НПП "Синевир" та КБЗ. Натурне обстеження засвідчило, що в таких місцях локально збереглися стада оленя благородного, а території ПЗФ відіграють роль рефугіюнів. Іміграція вздовж держкордону не така активна, як у свині дикої і добре помітна у Великобerezнянському, Перечинському, Рахівському районах.

Аналізуючи динаміку чисельності ратичних, варто звернути увагу на стрімке збільшення чисельності в 2012-2014 рр. Таку закономірність простежено для всіх мисливських видів (Potish & Potish, 2016), що стало можливим через тривалий термін, який законодавчо відведено для виконання мисливськовпорядчих робіт. Це дає змогу користувачам мисливських угідь два роки експлуатувати поголів'я на основі тільки емпіричних відомостей зимової таксації.

Висновки. Ратичні в угіддях Закарпатської обл. перебувають на різних стадіях популяційної динаміки. На формування внутрішньопопуляційних формувань позитивно впливає сусідство області з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, звідки відбувається постійна іміграція особин, що особливо характерно для свині дикої, меншою мірою – для козулі європейської та оленя благородного. Для останнього виду властива мозаїчність ареалу на три частини: західну – вздовж польсько-словацького кордону; центральну – в межах гірських масивів Горган, Свидовця та східну – вздовж румунського кордону в межах гірських масивів Черно-

гора та Мараморош. Основним чинником, що негативно впливає на якість існування ратичних у передгір'ї та гірській частині Закарпатської обл., є неврегульований туризм, масовий збір дикорослих ягід і грибів, що разом з відсутністю трофейного полювання та селекції призвело до загально від'ємного приросту популяції оленя благородного. Відсутність обласної програми розвитку мисливського господарства негативно позначається на чисельності популяцій ратичних, сприяє поширенню африканської чуми свиней. Існує нагальна потреба в авторському нагляді "Проектів організації" для уточнення розрахункових показників.

Перелік використаних джерел

- Bashta, A.–T. V., & Potish, L. A. (2007). *Ssavtsi Zakarpatskoi oblasti*. [Mammals of Transcarpathion region (Ukraine)]. Lviv. 257 p. [in Ukrainian].
- Khoetskyi, P. B. (2010). Introduktsiia ta reaklimatyzatsiia myslyvskykh zviriv k zachidnomu rehioni Ukrainy. [Introduction and reacclimatization of game species in the Western region of Ukraine]. *Scientific Bulletin of UNFU*, 20(16), 265–273. [in Ukrainian].
- Khoetskyi, P. B. (2010a). Pro kontseptualni zasady rozvytku lisomyslyvskoho hospodarstva v Ukraini [About conceptual basis for the development of forest and hunting sector in Ukraine]. *Lisivnycha nauka: vytoky, suchasnist, perspektyvy*, 215–216. Kharkiv: UkrDNILHA. [in Ukrainian].
- Khoetskyi, P. B., Kopach, V. O., & Chykyt, N. Yu. (2014). Analiz umov dlia volomoho rozvedennia zubra (*Bison bonasus* L.) v Uzhanському natsionalnomu pryrodnomu parku. [The Analysis of Conditions for Captive Bison Bonasus Breeding in Uzhan National Nature Park]. *Scientific Bulletin of UNFU*, 24(3), 22–27. [in Ukrainian].
- Potish, L. A., & Potish, A. L. (2016). Dynamika chyselnosti ta stan resursiv kuropodibnykh Galliformes u Zakarpatskii oblasti. [Changes in the Number and State of Galliformes Resources in Transcarpathian Region]. *Scientific Bulletin of UNFU*, 26(8), 61–66. <https://doi.org/10.15421/40260809>. [in Ukrainian].
- Turianin, I. I. (1972). Zveri Sovetskikh Karpat, ikh khoziaistvennoe i zooparazitologicheskoe znachenie [Mammals of Soviet Carpathians, in value of practical and zooparasitological use]. *Abstract of Candidate Dissertation for biological sciences*. Kiev. 40 p. [in Russian].
- Turianin, I. I. (1975). Ekologicheskie osobennosti i sovremennoe sostoianie karpatskikh populatsii dikikh pamokopytnykh [Ecological and present state of Carpathian population of ungulates Kopytnye fauny SSSR. *Ekologiya, morfologiya, ispolzovanie, okhrana*, 26–27. Moscow: Nauka. [in Russian].

Л. А. Потіш¹, А. Л. Потіш²

¹ Ужгородський національний університет, г. Ужгород, Україна

² Закарпатське обласне управління лісного та охотничього господарства, г. Ужгород, Україна

ДИНАМИКА ЧИСЛЕННОСТИ И СОСТОЯНИЕ ПОПУЛЯЦИЙ КОПЫТНЫХ ARTIODACTYLA В ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

Исследована динамика численности копытных в административных пределах Закарпатской обл. Проведён видовой анализ состояния популяций копытных, их количественных параметров и добычи за последние 10 лет. Установлены пути формирования популяции кабана, косули европейской, благородного оленя. Обращено внимание на роль пойменных угодий Латорицы и Тисы в функционировании и иммиграции кабана. Обоснованы пути коммуникации восточнокарпатской популяции оленя благородного и косули европейской вдоль государственной границы с Польшей, Словакией, Венгрией, Румынией. Акцентируется внимание на возможные причины низкой численности благородного оленя, роста численности кабана и косули европейской. Выделены основные факторы, которые влияют на состояние популяций копытных в разного типа угодий Закарпатской области. Обращено внимание на отсутствие трофейной охоты. Выяснены причины вспышки африканской чумы свиней в равнинной части Закарпатской обл. Критически оценена достоверность сведений о численности копытных в период 2012-2014 гг. Приведено пространственное распределение наиболее многочисленных видов копытных в пределах горных массивов области. Дана информация о видах вольерного содержания лани и муфлона европейского. Сосредоточено внимание на необходимости перерасчёта показателей эксплуатации копытных, актуальности разработки и утверждения региональной программы развития охотничьего хозяйства.

Ключевые слова: кабан; благородный олень; косуля европейская; численность; Закарпатская область.

**QUANTITY DYNAMICS AND POPULATION STATUS OF UNGULATES
ARTIODACTYLA IN TRASCAPATHIAN REGION**

Population dynamics of ungulates within the administrative territory of Transcarpathian region is investigated. The specific analysis of population's status of ungulates, their quantitative parameters and extraction over the last 10 years are given. In general, the analysis of information 43 of users of hunting grounds on the territory of Transcarpathian region is given. The migration ways of wild boar, roe deer, red deer in different parts of studied area is given. Attention is drawn to the role of floodplain wetlands and the River Latoritca and Tisa in the functioning and immigration of wild boar. Attention is drawn to the urbanization of wild boar and roe deer in the plains region. The authors discuss the ways of communication of east Carpathian population of red deer and roe deer along the state border with Poland, Slovakia, Hungary, and Romania. We also focus on possible causes of low amount of red deer, the number growth of the wild boar and roe deer. The lack of growth of the population of red deer and its possible causes are investigated. The main factors that affect the population status of ungulates in different types of biotopes in Transcarpathian region are described. Significant human impact on forest ecosystems during May – September caused by tourism, mushrooms and wild berries collecting as a main limiting factor for red deer existence is studied. The problem of low attention to social, sex and age structure of ungulates in Transcarpathia is identified. The absence of trophy hunting is investigated. The reasons for the outbreak of African swine fever in the flat part of Transcarpathian region are presented. The accuracy of the information on the number of ungulates in the period 2012-2014 is critically evaluated. The spatial distribution of the most numerous ungulates within the mountain ranges of the region is given. The authors provide information on the types of captive maintenance of fallow deer and European mouflon on private territories. Consequently, the necessity of recalculation of indicators of ungulates exploitation, the relevance of the elaboration and approval of the regional program of development of hunting are defined.

Keywords: wild boar; deer; roe deer; number; the Carpathians.